

Особливості проведення екскурсій для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в Музеї клубу юних моряків

Музей Харківського дитячо-юнацького клубу моряків займає особливе місце серед шкільних музеїв Харківщини, проводячи активну виставкову та дослідницьку діяльність. Оточений в житловому мікрорайоні освітніми закладами, Музей клубу юних моряків є центром патріотичного виховання учнівської молоді. Серед відвідувачів музею чисельна кількість представників суспільних організацій, учнів освітніх та вихованців позашкільних закладів, ветеранів ВМФ. Але в останні роки намітилася тенденція відвідування музею дітлахами дошкільного віку як у складі сімейних міні-груп так і у складі групових екскурсій [3]. Розуміючи, що дошкільнята та школярі молодшого шкільного віку мають певні особливості сприйняття музейних цінностей, ми розробили для дітей цієї вікової категорії екскурсії та музейні заходи, виходячи з досвіду залучення музейної педагогіки в міні-музеях, які інтегровані в навчально-виховний процес дошкільних закладів [4, 5, 6].

Які ж особливості дитячої психології необхідно враховувати, готуючись до роботи з дітьми 6-го та 7-го років життя? Виходячи з того, що сприйняття музейної інформації вимагає від дошкільників великого розумового і фізичного напруження при слабкості довільної уваги, швидкої стомлюваності, що заважає їм подовгу стояти біля музейної вітрини та розглядати велику кількість експонатів, вбирати все нові і нові відомості, необхідно дуже чітко знати, який час займе екскурсія, що планується їм показати і в якому обсязі. Тому під час першої половини екскурсії необхідно зробити більш насиченою за інформацією, тоді як у другу — треба вносити елементи гри, творчої роботи дітей або рухової розрядки. Остання може бути пов'язана безпосередньо з оглядом експоната, але може стати своєрідною паузою в екскурсії. Необхідно також обмежити кількість експонатів до семи-десяти, які детально будуть вивчатися дітьми під керівництвом екскурсовода під час екскурсії.

Готуючись до екскурсії з дошкільнятами, треба пам'ятати, що діти цього віку, не володіють здатністю до абстрактного мислення, але в той же час дуже сприйнятливі до конкретики і виявляють великий інтерес до детального розглядання предмета [9]. Затримуючись біля такого експонату науково-допоміжного фонду музею як модель бригу „Меркурій”, ми усвідомлюємо, що подібних предметів діти не могли спостерігати раніше в оточуючому середовищі і пояснювати деякі деталі зовнішнього вигляду необхідно спираючись на доступні для сприйняття дітей узагальнення. Так, біля моделі бригу ми звертаємо увагу на такі поняття як військово-морські традиції, сутність яких порівнюємо з важливістю дотримання правил поведінки в дошкільному закладі, виявляємо під час опитування кого в групі можна назвати сміливим, мужнім, готовим прийти на допомогу і підводимо до розуміння важливості таких традицій для моряків як любов до Батьківщини, впевненість у свої сили, в перемозі, рішучість, кмітливість, дружба, готовність підтримати товариша в важку хвилину, повага до командира, повага до української армії та флоту, вірність державному прапору України, вивчення історії військово-морського флоту. Дітям молодшого шкільного віку біля моделі „Бригу Меркурій” ми пропонуємо взяти участь у вирішенні евристичного завдання, пошуки відповіді на яку вимагає прояву кмітливості та уважності. Звертаючи увагу на наявність неточностей в конструкції моделі, яку створювали в судномодельному гуртку клубу в середині 1980-х років, ставиться завдання прослухати розповідь про героїчний бій бригу під час російсько-турецької війни у травні 1829 р. та дати відповідь про деталь, яка відсутня на моделі корабля і яка зіграла рішучу роль під час врятування екіпажем корабля, коли після героїчного бою супротивник переслідував понівечений у бою бриг. Відповідь на подібне питання вимагає від школярів молодшої школи не тільки уважно слухати розповідь, але й використовувати власний досвід, який вони могли отримати під час перебування на базі практичного плавання Харківського дитячо-юнацького клубу моряків на Журавлівському водоймищі у Гідропарку під час літньої практики.

Зважаючи на те, що у дошкільників та школярів молодшої школи зорова інформація розвинена більшою мірою, ніж у дорослих і збагачується дотиком предмета, а засвоєння нового відбувається через маніпулювання предметами [8], ми дозволяємо розглядати деякі предмети в руках та виконувати певні маніпуляції з ними. Так запрошуючи потримати в руках справжній зуб кита ми наближаємо дітлахів до розуміння необхідності охороняти природу та захищати від знищення деяких видів живих організмів та забруднення навколишнього середовища. Дозволяючи доторкнутися до ріжків якірної підводної міни та протитанкової міни ми надаємо можливість юним екскурсантам відчувати небезпеку та вражаючу силу зброї. Надаючи можливість підняти та одягнути на себе ізолюючий апарат індивідуального дихання для підводників, ми наближаємо до розуміння мужності та героїзму тих, хто, не розгубившись, зумів вижити під час аварій на підводних човнах. Так, закликаючи дитину самій маніпулювати предметами, витягувати закладену в них інформацію, ми наближаємо її до власних висновків і власного вибору.

Найбільш поширеною формою музейно-освітньої роботи з дошкільною та шкільною аудиторією є рольові ігри та екскурсії. Саме в грі діти краще зосереджуються і більше запам'ятовують, у них розвивається здатність уявного маніпулювання з предметами, пробуджується творче начало, розвивається уява [5]. Як зазначав Л. Виготський, «Підпорядковуючи поведінку усім відомим умовним правилам, гра вчить розумній і свідомій поведінці. Вона є першою школою думки для дитини...» [1, с. 127]. В музеї під час екскурсій з дошкільнятами ми використовуємо гру «Потяг вирушає до станції», де під станціями мають на увазі експозиції, тематичні тимчасові та стаціонарні виставки в III-му найпросторішому для гри експозиційному залі, де розміщено розділ «Бойові традиції військово-морського флоту». Так, під час екскурсії в цьому залі, «потяг» вирушає до таких станцій: «Лідер Харків», «Війна», «Бойові снаряди», «Виставки». Живий потяг, який у вигляді ланцюга, що утворюється з покладених на плечі рук дітей надає можливості організовано переміщатися залами музею, відвідувати експозиції, відпочивати в разі необхідності, коли вагончики в одну мить пере-

творюються на пташок, бджілок, метеликів, яким можна відпочити сівши прямо на м'які килими що устеляють зали музею. Після того, як дітлахи відвідали ці станції і дізналися про їх експонати, проводиться нова гра — «Знайди станцію». Діти або підходять до певних експозицій за сигналом, або, якщо кількість екскурсантів не дозволяє вільно переміщатися — показують рукою на необхідну експозицію (гра «Покажи станцію»). Під час таких ігор в якості сигналу ми використовуємо великий морський дзвін, що знаходиться в III експозиційному залі і який є не тільки цікавим музейним експонатом, але й об'єктом заохочення та мотивації уважно прослухати інформацію, та провести дослідницькі дії, зберігаючи дисципліну. На початку екскурсії, коли дітлахи потрапляють в перший інформаційний зал і спостерігають малий морський дзвін і у них виникає бажання доторкнутися до нього, екскурсовод сповіщає, про те що всі бажаючі зможуть вдарити в малий дзвін після того як пройдуть інструктаж про правила поводження з ним, а для тих, хто проявив себе як уважний та активний екскурсант, надається можливість відбити «склянки», вдаривши у великий морський дзвін та загадати бажання.

В екскурсійній роботі дошкільнятами і молодшими школярам є ефективним питально-відповідний метод, діалогова форма спілкування. Це обумовлено тим, що діти цього віку особливо схильні до спілкування. Питання, які їм задають не мають риторичного характеру і передбачають конкретну відповідь, яку діти дають іноді хором, іноді поодиночі. Відповідь можна оскаржити, з ним можна погодитися, але головне — стимулюється подальший хід бесіди. Перевагу слід віддавати не питанням на знання, хоча важливість таких очевидна, а тим, які вимагають роботи уяви, звернення до власного життєвого досвіду, а головне — спонукають до детального розглядання, спостереження, до відгадування змісту і значення того, що бачить дитина. Так під час спостереження за формою моряка задаються такі запитання: «чому форма моряка підводника чорного кольору?», «що означають три білі смужки на комірці матроса?», «чому на безкозирці матроса дві чорні стрічки?», «для чого вдаряють у дзвін на кораблі?», «чому гідрокостюм водолаза має такий великий розмір?» тощо.

В останні роки ми помітили, що в роботі з дошкільнятами та школярами молодшої школи позитивне значення відіграє використання музики, танців та співів під час екскурсії, що підвищує якість сприйняття історичних подій. Ми звернули увагу на результати експериментів психологів А. В. Запорожця та М. І. Лісіної, які під час занять з дітьми раннього віку включили слухання музичних звуків та емоційне спілкування дитини з дорослим, що надавало можливість дітям наслідувати експериментаторам і позитивно впливало на швидкість вироблення звуковисотної диференціювання. Вона була тим вище, чим активніше діти поводитися на заняттях. Статистично значимий коефіцієнт рангової кореляції вказує на особливо тісний зв'язок між швидкістю диференціювання і кількістю наслідувальних рухів дитини [2]. Таким чином, під час екскурсій ми стали використовувати такий прийом як прослуховування та співання пісень морської тематики. Особливо ефектним є прийом, який поєднує часткове прослуховування пісні та співання окремих куплетів, або приспіву. Так пісня «Варяг» особливо підходить для подібної роботи, коли разом діти молодшої школи співають перший куплет, інші куплети прослуховують, підспівуючи хором останні строки кожного куплету.

В екскурсійній роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку можна використовувати безліч різних методів та прийомів роботи, але невід'ємною складовою такої роботи є патріотичне виховання, яке повинно простежуватися в кожній експозиції та виставці музею. Так біля експозицій, які розповідають про героїчні бої «Варяга», лідера ескадрених міноносців «Харків», брига «Меркурій» ми згадуємо про українських матросів, які своїм героїзмом примножили славу російського флоту та започаткували сторінки історії військово-морського флоту України.

Примітки

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. — М.: Педагогика, 1991. — 480 с.

2. Запорожец А. В., Лисина М. И. Психологические проблемы развития детского восприятия: / А. В. Запорожец, М. И. Лисина. — Электронная библиотека Московского психолого-педагогического университета. — Электрон. дані. — [М], 2014. — Режим доступу: <http://psychlib.ru/mgppu/ZRv-1966/ZRv-0031.htm>
3. Кудлай Л. К. Дошкільнята дитячого садку в Музеї клубу юних моряків / Л. К. Кудлай [Електронний ресурс]: офіц. сайт Харк. дитячо-юнацьк. клубу юних моряків. Електрон. дані. — [X], 2015. Режим доступу: [http:// dkum.edu.kh.ua/robota_muzeyu/novini_muzeyu/](http://dkum.edu.kh.ua/robota_muzeyu/novini_muzeyu/)
4. Корнева Л. Приобщение детей к музейной культуре / Лариса Корнева. [Електронний ресурс]: офіц. Сайт Междунар. Образоват. портала. Електрон. дані. [М] 2013. Режим доступу: <http://www.maam.ru/detskijsad/-priobschenie-detei-k-muzeinoi-kulture.html>
5. Майструк О. Гра як засіб навчання і виховання дітей дошкільного віку [Електронний ресурс]: Режим доступу : [library.udpu.org.ua/ library_files/psuh_pedagog.../visnuk_16.pdf](http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog.../visnuk_16.pdf)
6. Музейна педагогіка [Електронний ресурс]: офіц. сайт дошк. навч. закл. № 3 м. Вінниця / ДНЗ № 3 м. Вінниця „Перлинка”. — Електрон. дані. — [Вінниця], 2015. — Режим доступу: <http://dnz3.edu.vn.ua/museum.html>
7. Музейна педагогіка як чинник інтеркультурного виховання дошкільників [Електронний ресурс]: офіц. сайт ДНЗ № 47 «Берізка» м. Мелітополь /ДНЗ № 47 м. Мелітополь. — Електрон. дані. — [Мелітополь], 2015. — Режим доступу: http://berizka.zp.ua/articles/18/muzeyna_pedagogika_yak_chinnik_interkulturnogo_vihovannya_doshkilnikov.html
8. Мысленникова Л. В. Использование музейной педагогики в воспитании и обучении детей дошкольного возраста / Л. В. Місленникова. [Електронний ресурс]: офіц. сайт соціальн. сети раб. образован. / Соц. сеть работн. образов. — Електрон. дані. — [Йошкар-Ола], 2014. — Режим доступу: <http://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/>

9. Особенности восприятия музейных ценностей на разных этапах возрастного развития [Электронный ресурс]: офиц. сайт Музея образ. Тамбовск. обл./Тамбовск. област. народн. муз. образ. — Електрон. дані. — [Тамбов], 2014. — Режим доступу: <https://musobr.wordpress.com/вопрос-ответ-2/особенности-восприятия-музейных-цен>.

Шпорт Г. М.

**Психологічні аспекти сприйняття відвідувачами експозиції
(на матеріалах етнографічної виставки «...і на тім рушничкові
оживе все знайоме...»)**

Одним із основних напрямів роботи VI-х Луцьовських читань, присвячених 60-річчю заснування Пархомівського художнього музею імені А. Ф. Луцьова, є проблеми психології сприйняття експозиції. Для сучасного музейного експонування ця тематика дуже актуальна.

У пропонованій публікації автор, куратор даної етнографічної виставки, спробує довести важливість, перш за все, саме психологічного сприйняття експозиції відвідувачами та обґрунтувати доцільність підняття таких питань на наукових конференціях з сучасної музейної діяльності. Джерелом стала Книга відгуків, а також інтерв'ювання відвідувачів та особисті спостереження — суто етнографічні методи роботи етнографа в полі.

Етновиставка «...І на тім рушничкові оживе все знайоме...» була приурочена до 210-ї річниці заснування Харківського національного університету. Згідно плану, виставка працювала у конференц-залі Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна з 19-го листопада по 19 грудня 2014 р. При підготовці заходу були використані на практиці всі напрацювання із проведеного 7 жовтня 2014 р. у стінах Харківського університету тренінгу «Формуючи майбутнє: голоси відвідувачів у музеях» за участю зарубіжних та вітчизняних фахівців.

Серед учасників — Музей археології та етнографії Слобідської